

Škornice — bylinné příbuzné dřívěšálů

Pavel Sekerka

Čeď dřívěšalovitých (*Berberidaceae*) je u nás známa především díky dřívěšálům, keřům rozšířeným v mnoha druzích na severní i jižní polokouli. Zřejmě proto si většina z nás jako hlavní představitele čeledi vybavuje keře, ačkoli bylinných rodů je více a jsou mnohem různorodější. Jednotlivé skupiny bylinných dřívěšalovitých se dlouho vyvíjely samostatně a jsou si morfologicky dosti vzdálené. Jednu skupinu tvoří hlíznaté rody (*Bongardia*, *Leontice* a *Gymnospermium*), druhou představují hajní byliny s plazivými oddenky a velkými, často štítovitými, nedělenými listy — rod noholist (*Podophyllum*). Dalšími méně známými rody bylinných dřívěšalovitých jsou *Achlys* a *Jeffersonia*. Nejpočetnějším rodem jsou ale škornice (*Epimedium*).

Historie a charakteristika rodu

První literární záznamy o škornicích pocházejí z konce 2. stol. př. n. l. Ve slavném čínském spisu Šen–nungova *Materia medica* je popsáno *Epimedium sagittatum*. Tento druh byl jako léčivka ve středověku dovezen také do Japonska, kde se hojně pěstoval. Řecké jméno *Epimedium* se vyskytuje v řadě přírodovědných děl z římského období. V té době se vztahovalo na rostliny rostoucí v bažinách, s listy podobnými břechťanu a s černými aromatickými kořeny. Zjevně tedy šlo o jiný rod, i když se dnes přesně neví, o který. První popis, který se s jistotou týká škornice (a to konkrétně škornice alpské — *E. alpinum*), pochází z r. 1561. Během 17. stol. se latinské jméno *Epimedium* ustálilo výhradně pro tento rod.

V první monografii rodu vydané Josephem Decaisnem v r. 1834 je uvedeno šest druhů. Navíc jsou zde popsány dva nové rody — *Vancouveria* pro západoamerické druhy s květy se šesti kališními a korunními lístky a *Aceranthus* pro japonské druhy s téměř chybějícími ostruhami, které však byly později opět přeřazeny do rodu *Epimedium*.

K poznání rodu významně přispěl japonský sběratel rostlin Mikinori Ogisu, který

během několika expedic v Číně v 80. letech 20. stol. nasbíral a do zahradní kultury zavedl mnoho taxonů, z nichž některé nebyly do té doby známy. Sběry byly mimo jiné shromážděny v botanické zahradě v Kew v Anglii, kde je zpracoval a popsal W. T. Stearn.

Škornice jsou vytrvalé byliny, někdy s dřevnatějícími oddenky. Rostou buď trsnatě nebo mají dlouhý plazivý vodorovně rostoucí a nepravidelně se větvcí oddenek. Z něho vyrůstají jednak stonky nesoucí květenství a dále samostatné listy. Listy jsou složené, pouze u mladých rostlin mohou být jednoduché. Lístků bývá 2–40, obvykle jsou trojčetné či dvakrát trojčetné, často kožovité, v mládí někdy červeně zbarvené či červeně mramorově skvrnitě. Jsou opadavé, přezimující nebo stálezelené. Lístky bývají často asymetrické, u některých druhů s ostnitém okrajem. Stonky mohou být bezlisté či nesou 1–8 listů. Květenství jsou buď řídká s několika málo květy nebo bohatá, jednoduchá (hrozen) i složená (hrozen vidlanů). Květy mají zajímavou stavbu a sami rostlinní morfologové se často prou, jak jednotlivé kruhy květních obalů správně nazývat. Kališní lístky jsou uspořádány ve dvou kruzích po čtyřech. Vnější jsou drobné a často brzy opadávají,

Škornice *Epimedium alpinum* má malé, ale pěkně vybarvené květy s krátkou vakovitou ostruhou s dobře patrnými medníky

vnitřní bývají velké, barevné a celkově připomínají lístky korunní. Korunní lístky nesou medníky (nektária) a obvykle bývají protaženy v ostruhu, která je někdy nápadně dlouhá a tvarem připomíná střevíce — škorně. Jednotlivé kruhy kališních a korunních lístků mohou mít rozdílnou barvu, odlišně zbarvená může být také ostruha. Prašníky jsou čtyři, bývají přitisklé k blizně, u některých druhů vyčnívají z květu, u jiných jsou uvnitř trubky tvořené z těsně přiložených korunních lístků. Semeník je svrchní s dlouhou čnělkou, obsahuje větší počet vajíček. Plodem bývá tobolka.

Centrum výskytu mají ve střední Číně a Japonsku, vyskytují se v Himálajích, Íránu, Kavkaze a Černomořském pobřeží Turecka a Balkánu. Jeden druh roste v Alžírsku a na jižních svazích Alp.

Léčivé účinky

Škornice patří k tradičním čínským léčivým rostlinám. Používají se čerstvé či sušené listy, a to jak samostatně, tak ve směsi s jinými bylinami. Droga obsahuje velké množství flavonoidů, které jsou hlavními účinnými látkami. Obvykle se užívá výluh z 5 g sušených listů 3× denně. Tradičně se užíval především při revmatismu a při poruchách potence. V současnosti byl prokázán příznivý vliv při léčbě osteoporózy, zlepšuje hojení oparů a doporučuje se jako podpůrná léčba při chronické ledvinové nedostatečnosti.

Introdukce

Škornice patří mezi oblíbené zahradní rostliny. Jejich pěstování má několikasetletou tradici v Japonsku, kde vzniklo mnoho odrůd a hybridů pocházejících hlavně z trsnatě rostoucí škornice velkokvěté (*E. grandiflorum*). Ta je velice variabilní — především ve zbarvení květů.

Introdukce škornic do evropských zahrad probíhala ve dvou vlnách. Původní evropské druhy nejsou příliš ozdobné, a proto se

Posvátné pohoří taoismu Kchung–tchung šan (provincie Kan–su) s vlhkými listnatými a smíšenými lesy leží na severní hranici rozšíření druhu Epimedium brevicornu. Škornice E. alpinum se snadno šíří dlouhými plazivými oddenky a často je dominantním druhem v podrostu

Tab. Členění rodu škornice (*Epimedium*) a znaky jednotlivých skupin. Nahoře podroby a sekce, dole podrobnější členění sekce *Diphyllon*

Rozšíření	Podrod	Sekce
Východní Asie	<i>Epimedium</i> (stonek s listy, 52 druhů)	<i>Diphyllon</i> (stonek se dvěma vstřícnými listy, 43 druhů)
		<i>Macroceras</i> (stonek s jedním listem, květy velké, 6 druhů)
		<i>Polyphyllon</i> (stonek nese 3–8 listů, 1 druh)
Středomoří		<i>Epimedium</i> (stonek s jedním listem, květy malé, 2 druhy)
	<i>Rhizophyllum</i> (stonek bezlistý, 2 druhy)	
Série sekce <i>Diphyllon</i>		
<i>Campanulatae</i>	Vnější kališní lístky jsou drobné, vnitřní zvětšelé. Bez ostruhy nebo s krátkou ostruhou. 4 druhy	
<i>Davidianae</i>	Vnější kališní lístky dobře vyvinuté, korunní lístky s výraznou dlouhou ostruhou a volnou lupenitou částí vytvářející trubku. 10 druhů	
<i>Dolichocerae</i>	Téměř celé korunní lístky jsou přeměněné v ostruhu. 16 druhů	
<i>Brachycerae</i>	Květy bývají malé, vnitřní kruh bílých kališních lístků je obvykle delší než drobné bílé, nažloutlé či fialové lístky korunní. 13 druhů	

pěstovaly spíše výjimečně jako botanická zajímavost. V r. 1830 německý lékař a botanik Philipp Franz von Siebold dovezl první rostliny z Japonska. V tomto období se pomalu objevuje první vlna zájmu o škornice jako zajímavé zahradní rostliny. Sieboldovy importy byly umístěny do botanické zahrady v tehdy holandském (dnes belgickém) Gentu; její hlavní zahradník, André Donckelaar, zkrřížil mimo jiné *E. grandiflorum* s *E. alpinum* (*E. x rubrum* — popsáno 1854) a *E. grandiflorum* s *E. pinnatum* subsp. *colchicum* (*E. x versicolor* — popsáno 1849). Vznikly tak vynikající půdopokryvné rostliny, které dodnes patří k základnímu zahradnímu sortimentu.

Druhá vlna zájmu o škornice se objevila v 90. letech 20. stol. a byla podmíněna importy nových atraktivních druhů z Číny. Škornice se stávají módními sbírkovými rostlinami zejména v Japonsku, Anglii a USA.

Vlevo škornice *Epimedium* cf. *acuminatum* — jedinec s atypicky zeleně zbarvenými prašníky, což může být znak získaný křížením s podobným, ale žlutokvětvým druhem *E. chlorandrum* ♦ Japonský druh *Epimedium diphyllum* má drobné květy bez ostruh, uprostřed. Na obrázku je kultivar 'Roseum' s růžovými květy

Škornice v zahradách

Škornice jsou nenáročná trvalky ideální pro pěstování v polostínu a stínu. Používají se jako podrost pod vzrostlé stromy a keře, pěkně působí i jako náhoda trávníku na větších plochách. Hustý koberec listů a kořenů brání růstu plevelných druhů. Druhy a kultivary, které mají základ ve středomořských a tureckých druzích navíc dobře snášejí i sucho. To jim zajišťuje mezi zahradními rostlinami zcela výjimečné postavení, protože okrasných trvalek do suchého stínu je žalostně málo.

Trsnatě rostoucí druhy, především škornice velkokvětá, se od zbylých odlišují jak vzhledem, tak i použitím. Nehodí se jako půdní kryt, ale používají se spíše v kombinaci s ostatními náročnějšími stínomilnými rostlinami (hajničkami) ve stinných partiích zahrady. Vyžadují také vlhčí půdu a nesnášejí přílišné sucho v době vegetace.

Přehled druhů

Dosud bylo popsáno 54 druhů škornic, toto číslo ale není konečné, určitě budou ještě popsány nové druhy z Číny. Rod se dělí do dvou podrodů — *Epimedium*

a *Rhizophyllum*. Rozsáhlý podrod *Epimedium* se dále rozděluje na čtyři sekce. Nejvíce zástupců patří do sekce *Diphyllon*, která zahrnuje čtyři série (viz tab.). V přehledu uvádíme výběr charakteristických druhů, se kterými se můžeme setkat v kultuře.

I. Sekce *Diphyllon*:

♦ série *Campanulatae*:

E. campanulatum — volně trsnatě rostoucí škornice dorůstající asi 15 cm. Stonek má 1–2 listy (pokud dva, jsou obvykle střídavé). Květenství bývá husté, s pěknými světle žlutými, zvonkovitými květy. Popsána v r. 1994 ze S-čchuanu.

♦ série *Davidianae*:

E. davidii — trsnatě rostoucí středně vysoká škornice (kolem 20 cm). Listy jsou 3–5četné, na stonku obvykle po dvou. Spodní strana listů bývá červená. Stonek a řapík je porostlý řídkými červenými chlupy. Květy jsou dlouze ostruhaté, velice ozdobné. Kališní lístky jsou červené, výrazně menší než sytě žluté lístky korunní. Popsána byla již v r. 1885 ze S-čchuanu, je relativně hojná v kultuře.

Kvůli výrazným žlutým květům je škornice *Epimedium davidii* považována za jeden z nejatraktivnějších druhů v zahradní kultuře, nahoře ♦ Čínské *Epimedium membranaceum* patří k druhům s největší ostruhou, dole

Epimedium pubigerum je škornice velice variabilní v barvě květů. Na fotografii je bělokvětý exemplář původem z evropské části Turecka

E. epsteinii — menší škornice, která v době květu jen zřídka přesahuje 10 cm. Oddenky jsou dlouze plazivé, listy stálezelené, trojčetné. Květy jsou nápadně barevností — vnitřní kruh kališních lístků je bílý, dlouze ostruhaté korunní lístky jsou tmavě fialové. Roste v čínské provincii Chu-nan, odkud byla popsána až v r. 1997. Dnes je nabízena některými anglickými a americkými školkami.

● série **Dolichocerae**:

E. acuminatum — středně velká škornice s dlouhým plazivým oddenkem; dorůstá do výšky kolem 40 cm. Listy jsou obvykle trojčetné, na stonku bývají 2-3, většinou vstřícné. Květenství má obvykle řídké, květy velké, vnitřní kruh kališních lístků je bílý či světle růžový, korunní lístky většinou fialové, ostruha směrem ke konci často světlejší, konec ostruhy může být žlutý. Popsána v r. 1886, roste v jižní Číně v provinciích Kuej-čou, Jün-nan a S-čchuan.

E. leptorrhizum — menší až středně velká škornice s dlouze plazivými oddenky. Listy jsou jednoduché, častěji však trojčetné, řapíky jsou porostlé červenými chlupy. Stonek má obvykle jeden list, květenství je chudé, květy velké. Vnitřní kruh korunních lístků je nápadně dlouhý, jen o něco kratší než ostruha. Květy jsou růžové. Roste v Číně v provinciích Kuej-čou a S-čchuan.

E. membranaceum — větší škornice s plazivým oddenkem, dorůstající v květu kolem 50 cm. Listy jsou trojčetné, stonkové listy obvykle dva, vstřícné. Květenství poměrně řídké, květy jsou velké, až 5 cm v průměru, světle žluté, s nápadnou dlouhou ostruhou. Roste v jižním S-čchuanu a severním Jün-nanu.

● série **Brachycerae**:

E. sagittatum — poměrně velká škornice, která dorůstá do výšky až 70 cm. Oddenky krátké. Listy jsou trojčetné, na stonku vyrůstají vstřícně, v počtu 2-3. Květy nejvýše 8 mm v průměru s bílými kališními lístky, které jsou skoro stejně tak velké jako žlutooranžové lístky korunní. Květenství jsou řídká, ale bohatá, i s více než 30 květy. Roste v jihovýchodní Číně, jako léčivka byla dovezena do Japonska, kde se pěstuje a místy i zplaňuje.

Epimedium pinnatum subsp. *colchicum* je běžněji pěstovaný druh původem z černomořského pobřeží Kavkazu

E. stellulatum — středně velká škornice, v květu vysoká kolem 30 cm. Oddenky jsou krátce plazivé, listy trojčetné. Má něžné, jemné květy se sněhově bílými kališními lístky a žlutými korunními lístky a prašníky. Od podobného druhu *E. brevicornu* se liší tím, že stonkové listy mají 5-9 lístků (na rozdíl od 3-5). Byla dovezena do Anglie Roy Lancasterem z čínské provincie Hubei r. 1983 a popsána o 10 let později. Dnes patří *E. stellulatum* k běžněji pěstovaným škornicím.

II. sekce **Macroceras**:

E. diphyllum — menší (do 20 cm) trsnatý stálezelený druh. Listy se skládají ze dvou lístků. Květy většinou bílé, v poupatech narůžovělé, nicí (převísle); nemají ostruhu, což je v této sekci výjimečné. Proto byl původně také řazen do samostatného rodu *Aceranthus*. V přírodě roste na japonském ostrově Kjúšú. Jde o první druh východoasijských škornic dovezený do Evropy.

E. grandiflorum — středně velká či menší, trsnatě rostoucí škornice. Opadavé jemné listy jsou při rašení bronzové, na podzim žloutnou či u některých kultivarů červenají, jsou dvakrát trojčetné či dvojčetné, lístků bývá 6-9. Květy jsou velké, až 4 cm v průměru, velice variabilní ve zbarvení — bílé, růžové i fialové. Mají jemnou, gracilní stavbu. Je popsána celá řada kultivarů, nejznámější jsou růžové kvetoucí 'Rose Queen', bílé kvetoucí 'White Queen' a fialový 'Lilacinum'. V přírodě roste v Japonsku, severní Korei a Mandžusku. V kultuře je běžně také její hybrid *E. xyoungianum* (*E. diphyllum* × *E. grandiflorum*), který se podobá rodičům, má nestálý počet lístků a asi 2 cm dlouhé květy s krátkou ostruhou. K hybridizaci mezi těmito druhy dochází i v přírodě, v kultuře je řada klonů, z nichž běžně se pěstuje bělokvětý kultivar 'Niveum' a světle fialový 'Roseum'.

III. sekce **Polyphyllon**:

E. elatum — nejvyšší škornice, která v době květu dorůstá až 1,5 m, největší listy se skládají až z 50 lístků. Květenství tvoří až 100 bílých či krémových květů, které mají v průměru až 1 cm. Vnější řada lístků bývá

Čínská škornice *Epimedium stellulatum*, druh popsáný teprve v r. 1992, je dnes v nabídce řady specializovaných zahradnických firem. Snímky P. Sekerky

delší než vnitřní. Stonek nese 3-8 listů. Roste v Kašmíru.

IV. sekce **Epimedium**:

E. alpinum — středně velká, dlouze oděnkatá, přes zimu zelená (listy obvykle odumírají až na konci zimy) škornice. Květenství krátké, přibližně stejně dlouhé jako stonkový list. Drobné květy mají hnědě červené kališní lístky a žluté lístky korunní. Roste v jižních Alpách a na západě Balkánského poloostrova po Albánii.

E. pubigerum — krátce oděnkatá středně velká škornice se stálezelenými listy. Stonek je hustě pyřitý, květní stopky dlouhé, květy celé bílé nebo kališní lístky mohou být růžové až červené. Roste vzácně na východě Balkánu (figuruje např. na červeném seznamu Bulharska) a na černomořském pobřeží Turecka až po Kavkaz. V zahradách se často objevuje hybrid *E. xcantabrigiense* (*E. alpinum* × *E. pubigerum*), náhodně vzniklý v období 2. světové války v Cambridgi v Anglii. Popsán byl v r. 1955 W. T. Stearnem. Kombinuje vlastnosti obou rodičů.

Podrod *Rhizophyllum* má jen dva druhy:

E. perralderianum — středně velká škornice s dlouhými plazivými oddenky. Listy jsou složeny pouze ze tří stálezelených lístků, které jsou velké, tuhé, kožovité, na okrajích zvlněné, ostnitě. Roste v horách severní Afriky v Alžírsku v nadmořské výšce kolem 1 500 m. U nás tento druh snadno namrzá.

E. pinnatum — je o něco větší než předchozí druh, kvetoucí stonky dorůstají až 40 cm. Má jemnější kožovité stálezelené listy (3-9četné), lístky dlouze chlupaté, na okraji pilovité. Žluté květy jsou velké, mají i více než 1,5 cm v průměru. Roste v severním Íránu a Ázerbajdžánu (subsp. *pinnatum*) a v severovýchodním Turecku a Gruzii (subsp. *colchicum* — v zahradách jako kultivar 'Elegans').

Ač jsou škornice atraktivní rostliny mírného pásma, jde o rod poměrně málo známý a prozkoumaný. Především v Číně se může skrývat nejedno taxonomické překvapení.